

Turkish Journal of Shiite Studies

ISSN: 2687-1882

Cilt / Volume: 4

Sayı / Issue: 1

Haziran / June 2022

**Hüseyin Topal. Şî-İmâmî Müfessir Tûsî'nin Tefsirinde Kur'ân İlimleri. Ankara:
Akademisyen Kitabevi, 2021.**

Hüseyin Topal. *Qur'anic Sciences in the Tafsir of Shiite-Imâmî Mufassir Tusi*. Ankara: Akademisyen
Kitabevi, 2021.

Değerlendiren /Reviewed by

Fatma YALNIZ

Arş. Gör. Dr., Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Tefsir Anabilim Dalı
Res. Asst. PhD, Hitit University, Faculty of Theology, Department of Tafsir
fatmaahsenpehlivan@gmail.com
<http://orcid.org/0000-0003-3152-7094>

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü | Article Type: Kitap İncelemesi / Book Review

Geliş Tarihi | Date Received: 01.06.2021

Kabul Tarihi | Date Accepted: 08.06.2021

Yayın Tarihi | Date Published: 30.06.2022

Atıf | Citation: Yalnız, Fatma. "Hüseyin Topal. Şî-İmâmî Müfessir Tûsî'nin Tefsirinde Kur'ân İlimleri.
Ankara: Akademisyen Kitabevi, 2021." *Turkish Journal of Shiite Studies* 4/1 (Haziran 2022): 159-164.

Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/siader> mailto: turkishshiitestudies@gmail.com

Abstract

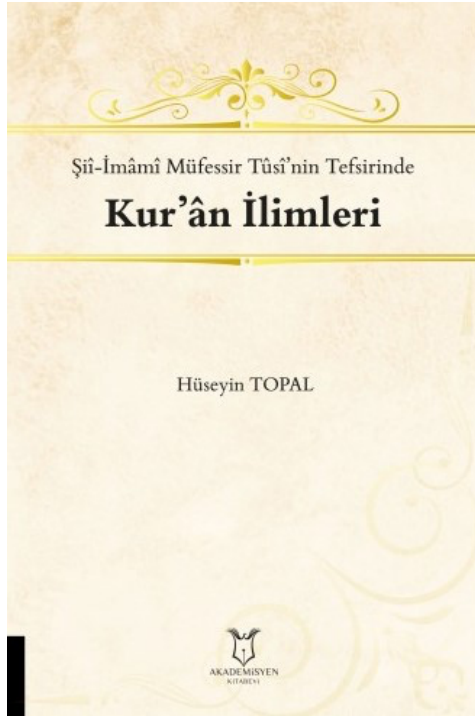
Various researches are carried out in order to reveal the scientific portrait of Islamic literature, which focuses on Qur'anic sciences in general and Shiite-centered commentaries in particular. One of these studies is the work titled Qur'anic Sciences in the Tafsir of Shiite-Imâmî Mufassir Tûsî, written by Hüseyin Topal. In his work, the author dealt with the scientific-political period of Abu Jafer Tûsî (d. 460/1067), the scientific-sectarian aspect of the author, and the general characteristics of his commentary, to reveal the background on which *Tibyân* was written. Subsequently, two separate chapters, which include the approach to the Qur'anic sciences based on narration and wisdom in Shiite tafsir, have been dealt with. This study, which centers on *Tibyân*, which can be considered as the cornerstone of the transition from Ahbarism to Usûlism in the history of Shia, not only deals with the Qur'anic sciences based on narration following Ahbarism but also includes Qur'anic sciences based on wisdom by methodology. From these perspectives, the author, examining the work of Tusi, which has an important place in Islamic literature in terms of Shia, fills an important gap in this field. We hope that it will be useful to introduce and analyze this work, which is important in terms of enlightening the Shiite tafsir *Tibyân* and Qur'anic sciences, which has an important place in the Islamic literature, in our study, which we will deal with within the framework of promotion and evaluation.

Keywords: Tafsir, Tusi, Qur'anic Sciences, Narration, Diraya

Öz

Genelde Kur'ân ilimlerini özelde ise Şîî merkezli tefsirleri merkeze alan İslâmî literatürle ilgili ilmî portreyi ortaya koymak için çeşitli araştırmalar yapılmaktadır. Bu araştırmalardan biri de Hüseyin Topal tarafından kaleme alınan *Şîî-İmâmî Müfessir Tûsî'nin Tefsirinde Kur'ân İlimleri* adlı eserdir. Yazar, eserinde, ilk olarak *Tibyan*'ın yazıldığı arka planı ortaya koyabilmek için Ebû Cafer Tûsî'nin (ö. 460/1067) yaşadığı ilmî-siyasî dönemi, müellifin ilmî-mezhebî yönünü ve tefsirinin genel özelliklerini konu edinmiştir. Bunun akabinde Şîî tefsirde yer alan rivâyet ve dirâyete dayanan Kur'ân ilimleri yaklaşımına yer veren iki ayrı bölüm ele almıştır. Şîî tarihinde Ahbârîlikten Usûlîliğe geçişte mihenk taşı sayılabilecek *Tibyan*'ı merkeze alan bu çalışma, Ahbârîliğe uygun şekilde rivâyete dayanan Kur'ân ilimlerini ele almakla kalmamış, buna ek olarak Usûlîliğe uygun şekilde dirâyete dayalı Kur'ân ilimlerine de yer vermiştir. Bu açılardan bakıldığında İslâm literatüründe Şîî açısından önemli bir yeri bulunan Tûsî'nin eserini inceleyen yazar, bu alanla ilgili önemli bir boşluğu doldurmaktadır. İslâm literatüründe mühim bir mevki üstlenen Şîî tefsir niteliğindeki *Tibyân*'ı ve Kur'ân ilimlerini aydınlatması bakımından önemli olan bu eseri tanıtip incelemenin faydalı olacağını ummaktayız.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Tûsî, Kur'ân İlimleri, Rivâyet, Dirâyet.

460/1067 yılında vefat eden, İmâmiyye içerisinde önemli bir otorite olan Ebû Ca'fer et-Tûsî'nin *et-Tibyân fi Tefsiri'l-Kur'ân* isimli tefsirinde Kur'ân ilimlerine yaklaşımını inceleyen doktora tezinin (İzmir 2018) kitaplaşmasıyla ortaya çıkan *Şî-İmâmî Müfessir Tûsî'nin Tefsirinde Kur'ân İlimleri* isimli çalışma, giriş ve üç bölümden oluşmaktadır.

Giriş bölümü,¹ araştırmanın konusu, amacı, yöntemi ve kaynaklarına ayrılmıştır. Kur'ân'ı baştan sona tefsir eden Tûsî'nin *Şî-dirâyet et-Tibyân fi Tefsiri'l-Kur'ân*'ını merkeze alan bu çalışma, *Tibyân* tefsirinin yazıldığı tarihi arka planı ortaya koymak adına Tûsî'nin yaşadığı dönemi, tefsirde yer alan rivâyet ve dirâyete dayalı Kur'ân

ilimlerine yönelik yaklaşımları merkeze alarak incelemesine başlamıştır. Çalışmanın yönteminin kitapta açıkça ortaya konulmadığı görülmektedir. Yazar kendisine yardımcı olacak kaynaklardan detaylı bir şekilde bahsetmiş, ilk bölümde Şî ve Sünnî tarih kaynaklarına ek olarak rical ve tefsir kaynaklarından yararlanmışır.² İmâmiyye için önemli olan bu eserin yazarının hangi ortamda yetiştiğini ve bu eserin hangi şartlar altında ortaya çıktığını anlayabilmek ancak yazılı kaynaklardaki verilerden hareketle mümkün olacaktır. İkinci ve üçüncü bölümde ise tefsir usûlü ve tarihiyle ilgili klasik ve modern dönem eserlerine; kelime ve kavramların açıklanması için ilk dönem sözlüklerine, hadislerin tahrîci için *Kütüb-i Sitte*'ye ek olarak Sünnî ve Şî kaynaklara müracaat etmiştir.

"*Ebû Cafer Tûsî, yaşadığı dönem ve Tibyân tefsiri* " başlıklı birinci bölümde³ Tûsî'nin yaşadığı dönem, hayatı ve *Tibyân*'ın özellikleri genel hatlarıyla ortaya konmuştur. Şî-İmâmiyye fırkasına mensup Ebû Cafer et-Tûsî'nin yaşadığı dönemde Şî'nin kendisini kısmen rahat hissettikleri Büveyhî Devleti'nin hakimiyeti mevcuttu. Bu zaman diliminin sağladığı bir ortamda Tûsî, *Tibyân*'ını kaleme almıştır. Birinci bölümde; Tûsî'nin Horasan, Bağdat gibi İslâmî beldelerde İmâmiyye, Zeydiyye ve Ehl-i Sünnet'e mensup âlimlerden dersler almasının,

¹ Hüseyin Topal, *Şî-İmâmî Müfessir Tûsî'nin Tefsirinde Kur'ân İlimleri* (Ankara: Akademisyen Kitabevi, 2011), 1-5.

² Cafer Hudayyer, *Şeyh Tûsî Müfessiren* (Kum: Mektebetü'l-İlâmî'l-İslami, 1378); *ez-Zikra'l-Elfiyye li's-Şeyhi't-Tûsî* (Meşhed, 1391).

³ Topal, *Şî-İmâmî Müfessir Tûsî'nin Tefsirinde Kur'ân İlimleri*, 5-48.

müellifin akli merkeze alan Usûlî geleneğin kurulmasında öncülük etmesine ve *Tibyân*'da dirâyeti kullanmasına temel teşkil ettiği işlenmiştir. Tûsî'nin Ehl-i Sünnet'e yakın âlimlerden yararlanması *Tibyân*'ın Sünnî tefsirlere benzemesini sağlamıştır.

Tefsirin, Ahbârîliğin baskın olduğu dönemden Usûlî döneme geçiş evresinde önemli bir rol oynaması da eserin Şîa açısından önemini gözler önüne sermektedir.⁴ Tûsî dirâyette Şîî görüşlerini açıkça ortaya koymuş, ancak Ahbârî gelenekte bulunan Kur'ân'da tahrif ve ziyadelik iddialarını yanlış bulmuştur. Hem Hz. Peygamber'den sahih haberlerin hem de imamlardan gelen rivâyetlerin Kur'ân'ın yorumlanmasında temel teşkil ettiğini vurgulamıştır. Tûsî, *Tibyân*'da sadece Sünnî kaynaklardan yararlanmamış, Mu'tezilî kaynaklara da yer vererek Şîa mezhebi taassubiyetinde davranmadığını gözler önüne sermiştir.⁵

"*Tûsî'nin Rivâyete Dayalı Kur'ân İlimlerine Yaklaşımı*" başlığındaki ikinci bölüm,⁶ Kur'ân ilimleri arasında rivâyetlere dayanan sebab-i nüzûl, nesih, kıraat, Mekkî-Medenî, kıssalar ve Kur'ân'ın faziletlerinin incelenmesine ayrılmıştır. Bu bölümde, Tûsî'nin Kur'ân ilimleri istilâhatını açıkça ifade etmemekle birlikte, tefsirde verdiği açıklamalardan hareketle Kur'ân ilimlerine giren konulara yer verdiği anlaşılmaktadır. Sebeb-i nüzûl rivâyetlerinde hadis kitaplarına ek olarak tarih kitaplarından da yararlanırken, İmâmiyye'den Muhammed Bâkır (ö. 114/733 [?]) ve Cafer-i Sâdık'tan (ö. 148/765) nakillerde bulunması onun Şîa düşüncesini yansıttığını göstermektedir.⁷ Müellifin neshin çeşitleri arasında yer alan hem tilaveti hem hükmü mensûh olan kısmı kabul etmediği, diğerlerini ise kabul ettiği anlaşılmaktadır.⁸ Ayrıca Tûsî neshe geniş bir alan tanımış âlimlerden biri olarak âyetlerin birlikte anlaşılması mümkün olmaması durumunda neshin gündeme geleceğini kabul etmektedir. Ancak müellif tefsirinde buna yer yer uymamaktadır.⁹

Kıraat meselesine gelince Kur'ân'ın bir harf ile indiğine kâni olan müellif, farklı kurrâların kıraatlerini caiz görmekte, ümmetin belirli bir süre sonra tek bir kıraat üzere birleştiğini kabul etmektedir.¹⁰ Yazar, kıraat hakkındaki problemlerde Tûsî'nin rivâyetleri kullanımını ayrıntılı biçimde göstermektedir. Mekkî-Medenî ayrımında ise hicreti esas alan müellif, sûre başlarında bu konuyla ilgili ayrıma yer vermektedir. Sahabe ve tabiûndan nakillerde bulunmakta, yorumlarını yaparken âyetin Mekkî-Medenî oluşunu delil olarak kullanmaktadır.¹¹ Kıssalar konusunda

⁴ Topal, *Şîî-İmâmî Müfessir Tûsî'nin Tefsirinde Kur'ân İlimleri*.

⁵ Topal, *Şîî-İmâmî Müfessir Tûsî'nin Tefsirinde Kur'ân İlimleri*, 43-44.

⁶ Topal, *Şîî-İmâmî Müfessir Tûsî'nin Tefsirinde Kur'ân İlimleri*, 52-137.

⁷ Topal, *Şîî-İmâmî Müfessir Tûsî'nin Tefsirinde Kur'ân İlimleri*, 57-65.

⁸ Topal, *Şîî-İmâmî Müfessir Tûsî'nin Tefsirinde Kur'ân İlimleri*, 71-75.

⁹ Topal, *Şîî-İmâmî Müfessir Tûsî'nin Tefsirinde Kur'ân İlimleri*, 80.

¹⁰ Topal, *Şîî-İmâmî Müfessir Tûsî'nin Tefsirinde Kur'ân İlimleri*, 96-97.

¹¹ Topal, *Şîî-İmâmî Müfessir Tûsî'nin Tefsirinde Kur'ân İlimleri*, 119-120.

bağlamdan kopacak açıklamalara yer vermeyen Tûsî, bu konuda ayrıntılara dayanan âlimleri eleştirmiştir.¹² Tûsî kıssaların âyetlerin indiği tarihî ortamda anlaşılması gerektiğini düşünmekte, kıssaların tekrar edilmesini ise Kur'ân'ın geniş bir topluluğa hitap etmesine bağlamaktadır.¹³ İkinci bölümün son kısmı olan Kur'ân'ın faziletlerine dair hadiselerle çok az yer veren müellif, bu âyetlerin sıhhatini sorgulamıştır. Buna karşın Şîî İmamlardan gelen faziletle ilgili rivâyetleri aktarmaktan geri durmamıştır.¹⁴

Tûsî'nin "*Dirâyete Dayalı Kur'ân İlimlerine Yaklaşımı*" isimli üçüncü ve son bölümünü¹⁵ ise garîbu'l-Kur'ân, i'râbü'l-Kur'ân belâgat, vücûh ve nezâir şeklinde kategorize ettiği dil ile ilgili Kur'ân ilimlerine; hurûf-ı mukattaa, mücmel-mübeyyen, muhkem-müteşâbih, mübhemâtü'l-Kur'ân, âmm-hâss, müşkilü'l-Kur'ân, emsâlü'l-Kur'ân, yeminler, tekrarlar ve münasebâtü'l-Kur'ân şeklinde tasnif ettiği anlamla ilgili Kur'ân ilimlerine ayırmıştır. Tûsî, Kur'ân'da yer alan garip lafızların anlaşılmasında rivâyetlerden yararlanmaya ek olarak Arap şiirlerinden de istifade etmektedir.¹⁶ İ'râbü'l-Kur'ân konusuna da geniş yer veren Tûsî bu konuda kendisinden önceki âlimlerin değerlendirmeleri arasında tercihlerde bulunmaktadır.¹⁷ Kur'ân'ın belâgatın zirvesi olduğunu ifade eden Tûsî, meânî-beyan-bedi' sanatlarının ismine yer vermeksizin bu konu başlıklarıyla ilgili meselelere tefsirinde yer vermektedir.¹⁸

Tûsî, vücûh kavramını Kur'ân'da geçen lafızların muhtemel anlamlarını açıklamak ve ayetler hakkındaki farklı te'vîlleri aktarmak için kullanmakta,¹⁹ nezâir kavramını ise Kur'ân'da aynı anlama gelen farklı kelimeler için tercih etmektedir.²⁰ O, mukattaa harflerinin Hz. Peygamber ve imamlardan gelen bilgilerle anlaşılabilceğine ek olarak âlimlerin de bu konuda görüş beyan edebileceğine kânidir.²¹ Mücmel âyetlerin ancak Allah ve Resulü tarafından haber gelmesiyle bilinmesi esas olmakla birlikte, Tûsî'nin vurguladığı husus ilgili rivayetler aracılığıyla ayetlerdeki kapalılıklar üzerinde düşünmenin ve tefekkürün gerekli olduğudur.²² Anlaşılması için karineye gerek olmayan muhkem ile zahirde manası verilmeye imkân bulunmayan ve anlaşılması için karineye ihtiyaç duyan müteşâbih âyetlerin delil, tefekkür ve Hz. Peygamber'in nakillerine ek olarak muhkem âyetlerle anlaşılabilceğini kabul etmektedir. Buna ek olarak Tûsî,

¹² Topal, *Şîî-İmâmî Müfessir Tûsî'nin Tefsirinde Kur'ân İlimleri*, 135.

¹³ Topal, *Şîî-İmâmî Müfessir Tûsî'nin Tefsirinde Kur'ân İlimleri*, 131-132.

¹⁴ Topal, *Şîî-İmâmî Müfessir Tûsî'nin Tefsirinde Kur'ân İlimleri*, 137-138.

¹⁵ Topal, *Şîî-İmâmî Müfessir Tûsî'nin Tefsirinde Kur'ân İlimleri*, 142-233.

¹⁶ Topal, *Şîî-İmâmî Müfessir Tûsî'nin Tefsirinde Kur'ân İlimleri*, 149-150.

¹⁷ Topal, *Şîî-İmâmî Müfessir Tûsî'nin Tefsirinde Kur'ân İlimleri*, 155.

¹⁸ Topal, *Şîî-İmâmî Müfessir Tûsî'nin Tefsirinde Kur'ân İlimleri*, 163.

¹⁹ Topal, *Şîî-İmâmî Müfessir Tûsî'nin Tefsirinde Kur'ân İlimleri*, 168.

²⁰ Topal, *Şîî-İmâmî Müfessir Tûsî'nin Tefsirinde Kur'ân İlimleri*, 171.

²¹ Topal, *Şîî-İmâmî Müfessir Tûsî'nin Tefsirinde Kur'ân İlimleri*, 177-178.

²² Topal, *Şîî-İmâmî Müfessir Tûsî'nin Tefsirinde Kur'ân İlimleri*, 183-184.

Kur'ân'da anlaşılamayan müteşâbihâtın bulunduğu da kânidir.²³ Mübhemâtın anlaşılmasında sahabe ve tâbiîn rivayetlerinden yararlanılmasına ek olarak Kur'ân ayetlerinden de istifadeyi gerekli görmektedir.²⁴

Umûm-husûs meselesinde ise Tûsî, sebebin husûsîliğinin değil lafzın umûmîliğinin esas olduğunu, delil olmadıkça umûm lafzın husûsa hamledilemeyeceğini kabul etmektedir.²⁵ Aralarında tenâkuz varmış gibi görünen müşkil âyetlerdeki karmaşıklığın insanlardan kaynaklandığını ve bunun ancak tedebbür aracılığıyla ortadan kalkacağını düşünmektedir.²⁶ Kur'ân'da yer alan emsâlin de yine tefekkür ve ibret almak için indiğini düşünen Tûsî bu meselleri anlamak için *Tibyân*'da olağanca gayretini göstermiştir.²⁷ Tûsî, te'kît unsuru olan yeminlerin dikkat çekme görevinde olduğunu, yeminin ancak Allah için yapılabileceğini ve dahi başka varlıklara yeminin mümkün olmadığını kabul etmektedir.²⁸ Kur'ân'daki tekrarların Arap dilinde bir üslup özelliği olduğunu ve bunun hedefinin vurgulama ve anlaşılır kılma olduğunu kabul etmektedir.²⁹ Âyetler arası münasebete dikkat çeken müellif, sûreler arası bağlantıya çok az yer vermektedir.³⁰

Sonuç olarak bu kitap *Tibyân*'ın ortaya çıktığı ortamı, müellifin hayatı, yaşadığı zaman dilimindeki siyasî-ilmî konjektür ile aydınlatan, tefsirin genel özelliklerini zikrettikten sonra tefsirde yer alan Kur'ân ilimlerini ayrıntılı bir şekilde inceleyen bir çalışmadır. *Tibyân*'ın Şîa tarihinde Ahbârîlikten Usûlîliğe geçişte mihenk taşlarından kabul edilebilecek bir tefsir olduğunu gördüğümüz bu çalışmada, Ahbârîliğe uygun şekilde rivâyete dayanan Kur'ân ilimleriyle ilgili malzemeye ek olarak, Usûlîliğe uygun şekilde dirâyete dayalı Kur'ân ilimlerine de yer verilmiştir. Bu eser, okuyucuya Tûsî'nin *Tibyân*'ının Kur'ân ilimlerindeki rolü nedir? Diğer mezheplerden ne kadar etkilenmiştir yahut Şîa mezhebinden ne ölçüde bağımsızlaşmıştır? Rivâyet ve dirâyete dayanan Kur'ân ilimlerini algılamada klasik dönemde tevarüs eden bilgi birikimine hangi orijinal katkıları haizdir? şeklinde sorulabilecek soruların cevaplarına ulaştıracak bilgileri ihtivâ etmektedir.

²³ Topal, *Şîî-İmâmî Müfessir Tûsî'nin Tefsirinde Kur'ân İlimleri*, 195-196.

²⁴ Topal, *Şîî-İmâmî Müfessir Tûsî'nin Tefsirinde Kur'ân İlimleri*, 202.

²⁵ Topal, *Şîî-İmâmî Müfessir Tûsî'nin Tefsirinde Kur'ân İlimleri*, 209.

²⁶ Topal, *Şîî-İmâmî Müfessir Tûsî'nin Tefsirinde Kur'ân İlimleri*, 213.

²⁷ Topal, *Şîî-İmâmî Müfessir Tûsî'nin Tefsirinde Kur'ân İlimleri*, 218.

²⁸ Topal, *Şîî-İmâmî Müfessir Tûsî'nin Tefsirinde Kur'ân İlimleri*, 220-221.

²⁹ Topal, *Şîî-İmâmî Müfessir Tûsî'nin Tefsirinde Kur'ân İlimleri*, 223.

³⁰ Topal, *Şîî-İmâmî Müfessir Tûsî'nin Tefsirinde Kur'ân İlimleri*, 233.

Kaynakça

- Hudayyer, Cafer. *Şeyh Tûsî Mûfessiren*. Kum: Mektebetü'l-İ'lami'l-İslami, 1378.
- Topal, Hüseyin. *Şî-İmâmî Mûfessir Tûsî'nin Tefsirinde Kur'ân İlimleri*. Ankara: Akademisyen Kitabevi, 2011.
- ez-Zikra'l-Elfiyye li'ş-Şeyhi't-Tûsî*. Meşhed, 1391.